

**ამერიკის შეერთებული შტატების სახალხო დიპლომატიის
ინსტრუმენტები საქართველოში 1980-იან წლებში:
სამთავრობო და არასამთავრობო სექტორის
თანამშრომლობის მაგალითი**

მარიამ ხატიაშვილი

*ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის
ამერიკისმცოდნეობის პროგრამის დოქტორანტი*

ამერიკის შეერთებული შტატების სახალხო დიპლომატიის სტრატეგიაში საქართველო აქტუალობას არ კარგავს. ცივი ომის დროინდელი ისტორიული, პოლიტიკური და დიპლომატიური რეალობიდან გამომდინარე, ამერიკის შეერთებული შტატების სახალხო დიპლომატია საქართველოსთან დაკავშირებით იმავე საბჭოთა კავშირის მიმართ განხორციელებული სახალხო დიპლომატიის შემადგენელი ნაწილი იყო. 1980-იან წლებს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა არა მხოლოდ მსოფლიო ისტორიის ვექტორის შეცვლის, არამედ სახალხო დიპლომატიის განვითარების თვალსაზრისითაც. ეს იყო ცივი ომის ბოლო ათწლეული, რომელიც ცივი ომის დასრულებით აღინიშნა. სახალხო დიპლომატიის არსიდან გამომდინარე, ეს პერიოდი რამდენიმე საინტერესო საკითხს აერთიანებს. მაგალითად, იმას, თუ როგორ ცდილობდნენ ამერიკის შეერთებული შტატების სახალხო დიპლომატიის მესვეურები საგარეო პოლიტიკის კურსში სახალხო დიპლომატიის იმგვარად წარმართვასა და გაერთიანებას, რომ, ერთი მხრივ, პირდაპირი კავშირი დაემყარებინათ საქართველოს საზოგადოებასთან, ხოლო, მეორე მხრივ, შეენარჩუნებინათ ორმხრივობის პრინციპი, პოლიტიკური და დიპლომატიური ანგარიშვალდებულება საბჭოთა კავშირთან.

აღნიშნული სტატიის მიზანია იმის შესწავლა, თუ სახალხო დიპლომატიის რა ინსტრუმენტებს იყენებდა არასამთავრობო სექტორთან თანამშრომლობით შეერთებული შტატების ხელისუფლება საქართველოში 1980-იან წლებში და რა მიზანი ჰქონდა ამ სახალხო დიპლომატიის აქტივობებს.

1980-იანი წლების საქართველოში ამერიკული სახალხო დიპლომატიის ღონისძიებების განხორციელების თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანი სარგებელი მოიტანა 1985 წლის 21 ნოემბერს ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და საბჭოთა კავშირს შორის ხელმოწერილმა შეთანხმებამ კონტაქტების, გაცვლითი პროგრამებისა და თანამშრომლობის შესახებ, რომელიც მოიცავდა მეცნიერების, მრეწველობის, განათლების, კულტურისა და სხვა სფეროებს (General Agreement, 1985). ამ შეთანხმებით, 1970-იანი წლების და-

საწყისში მოსკოვსა და ვაშინგტონში ხელმოწერილი რამდენიმე შეთანხმება გახანგრძლივდა (General Agreement, 1985: 2-4). ასევე, მხარეებმა დაიწყეს განათლების, საშემსრულებლო ხელოვნების, კინოინდუსტრიის, რადიოსა და ტელევიზიის, ლიტერატურის, გამოფენების მიმართულებით ახალი კონტაქტების დამყარების, გაცვლითი პროგრამების ამოქმედებისა და თანამშრომლობის განვითარების ხელშეწყობისკენ მიმართული ღონისძიებების ამოქმედება. ამ პროგრამების განსახორციელებლად შეერთებული შტატებისა და საბჭოთა კავშირის ხელისუფლებამ შექმნა 1986-1989 წლებში თანამშრომლობისა და გაცვლითი პროგრამების პროგრამა (Program of Cooperation and Exchanges for 1986-89). პროგრამის მიხედვით, ორივე მხარეს უნდა უზრუნველყო, მაგალითად, მოკლე და გრძელვადიანი კვლევითი ვიზიტების, სპიკერპროგრამების, მასწავლებელთა მოსამზადებელი შეხვედრების, საშემსრულებლო ხელოვნების ჯგუფების წარმომადგენელთა ვიზიტების, გამოფენების ორგანიზება. ამ ყველაფერს კი შეერთებული შტატებისა და საბჭოთა კავშირის მოსახლეობას შორის უკეთესი ურთიერთგაგება უნდა ჩამოეყალიბებინა.

ამერიკის შეერთებული შტატებისა და საბჭოთა კავშირის გაცვლითი პროგრამების ინიციატივების შესახებ 1989 წელს შეერთებული შტატების საინფორმაციო სააგენტოს მიერ გამოცემული ერთ-ერთი დოკუმენტის მიხედვით, ორ მხარეს შორის გაცვლითი პროგრამები 1985 წლიდან უფრო გაღრმავდა და გაფართოვდა (United States Information Agency, 1989: 2). საინტერესოა, რომ ამავე შეთანხმებისა და პროგრამის ფარგლებში, 1988 წლის სექტემბერში სამასმა ამერიკელმა იმოგზაურა თბილისში აშშ-საბჭოთა კავშირის ურთიერთობის შესახებ გამართულ მეოთხე ყოველწლიურ კონფერენციაზე დასასწრებად. კონფერენციაზე ჩამოსული სტუმრებიდან 120 ამერიკელს ჰქონდა შესაძლებლობა, ერთი კვირის განმავლობაში ეცხოვრა ქართველების ოჯახში (United States Information Agency, 1989: 2).

მართალია, რომ როგორც განათლების, ასევე საზოგადოებრივი განვითარების სხვადასხვა სფეროში 1985 წელს ხელმოწერილი შეთანხმებით გათვალისწინებული ღონისძიებების ამოქმედება შეერთებული შტატებისა და საბჭოთა კავშირის მოსახლეობას შორის უკეთესი ურთიერთგაგების ჩამოყალიბებისკენ, გამოცდილების გაზიარების, თანამშრომლობის დამყარებისა და მისი შემდგომი გაღრმავებისკენ იყო მიმართული, მაგრამ, მოქალაქეთა პირდაპირი დაკავშირების მიმართულებით, სახალხო დიპლომატიის გადმოსახედიდან, ყველაზე მასშტაბურ ღონისძიებას ხალხთაშორისი გაცვლითი პროგრამების ამოქმედება წარმოადგენდა.

ამერიკის შეერთებული შტატებისა და საბჭოთა კავშირის მოსახლეობას შორის გაცვლითი პროგრამების ასამოქმედებლად, განსახორციელებლად

და კოორდინირებისთვის ამერიკული მხრიდან სხვადასხვა არასამთავრობო ორგანიზაცია ჩაერთო. 1980-იან წლებში საქართველოში განხორციელებული მოქალაქეთა გაცვლითი პროგრამების სფეროში განსაკუთრებით აღსანიშნავია ორგანიზაციების – „მეგობრობის ლაშქარი“ და „საერთაშორისო დაძმობილებული ქალაქების“ (Sister Cities International) როლი.

სახალხო დიპლომატიის განხორციელებისას საზოგადოებებს შორის ურთიერთგაგების არსებობა ნდობის შესაქმნელად აუცილებელია. 1980-იან წლებში საბჭოთა კავშირსა და შეერთებულ შტატებს შორის შეიარაღებისა და სხვადასხვა პოლიტიკურ თუ იდეოლოგიურ საკითხთან დაკავშირებით უნდობლობა არსებობდა, რომელსაც ზურგს საბჭოთა პროპაგანდა უმაგრებდა. საზოგადოებებს შორის არსებული უნდობლობის შემთხვევაში, სახალხო დიპლომატიის განხორციელებისთვის უნდა მოიძებნოს გასაღები – საზიარო ელემენტი, რომელიც საზოგადოებებს შორის ნდობის აღდგენას შეუწყობს ხელს. ხშირად საზოგადოებების საზიარო ელემენტები მოიცავს ღირებულებებსა და იდეებს. ზოგჯერ კი სინონიმურ გეოგრაფიულ სახელებს შესაძლოა ჰქონდეს მნიშვნელოვანი როლი ორმხრივი ნდობისა და ურთიერთგაგების დასამყარებლად. ორმხრივი ურთიერთგაგებისა და ნდობის დასამყარებლად მსგავსი გეოგრაფიული სახელი წარმატებულად იყო გამოყენებული 1980-იანი წლების ამერიკულ სახალხო დიპლომატიაში. ამ დროს ორი ჯორჯიის – ატლანტა, ჯორჯიის შტატი, და თბილისი, საქართველო (ინგლისური სახელწოდება ჯორჯია) – ხალხი ერთმანეთს სამოქალაქო გაცვლითი პროგრამების მეშვეობით დაუკავშირდა და ამ საზოგადოებებს შორის სამომავლო თანამშრომლობის დამყარებას შეუწყო ხელი.

მოქალაქეთა პირდაპირი გაცვლითი პროგრამების განხორციელება თბილისისა და ატლანტის მოსახლეობას შორის 1986 წელს ატლანტის მერის ენდრიუ იანგის (Andrew Young) თბილისში ვიზიტის (გაზეთი „თბილისი“: 21.05.1988) შემდეგ გაღრმავდა და გაძლიერდა. კერძოდ, თბილისსა და ატლანტას შორის დაძმობილებული ქალაქების შეთანხმების ხელმოსაწერად თბილისიდან ატლანტაში საქართველოს დელეგაცია გაემგზავრა. 1986 წლის 22 აპრილს ხელი მოეწერა შეთანხმებას საქართველოს დელეგაციის ხელმძღვანელს, საქალაქო საბჭოს აღმასკომის თავმჯდომარე ირაკლი ანდრიაძესა და ენდრიუ იანგს შორის. ატლანტა ლუბლიანას, ზაარბრიუკენის, ინსბრუკის, ნანტისა და პალერმოს შემდეგ მეექვსე ქალაქი იყო, რომელთანაც თბილისმა მეგობრული ურთიერთობა დაამყარა. თბილისთან დამეგობრების არჩევანის გაკეთებისას მნიშვნელობა მიექცა იმას, რომ ჯორჯიისა და საქართველოს ინგლისურ სახელწოდებებს ერთი ფუძე აქვს. 1980-იან წლებში თბილისსა და ატლანტას შორის ურთიერთობა დინამიკურად ვითარდებოდა: 1987 წლის 30 სექტემბერს ხელი მოეწერა თბილისისა და ატლანტის ურთიერთთანამშრომ-

ლობისა და პარტნიორობის ხელშეკრულების პროექტს (გაზეთი „თბილისი“: 30.09.1987).

სახალხო დიპლომატიის თვალსაზრისით თბილისისა და ატლანტის დადმოხილება მნიშვნელოვანი იყო რამდენიმე მიმართულებით. უპირველეს ყოვლისა, ამ პროგრამამ შექმნა თანამშრომლობის ახალი შესაძლებლობები თბილისისა და ატლანტის მცხოვრებლებს შორის. 1980-იან წლებში, როდესაც საბჭოთა კავშირის მიერ წარმოებული პროპაგანდა ამერიკის შეერთებული შტატების ცხოვრებასა და საზოგადოებას მიუღებელ რეალობად ხატავდა, ქალაქების დადმოხილების პროგრამის ფარგლებში ამოქმედებული გაცვლითი პროგრამები არსულებდა მნიშვნელოვანი მექანიზმის ფუნქციას, რომელიც მონაწილეებს საბჭოთა სისტემის მიწისუბზე თვალს უხელდა. ოჯახში ცხოვრება ქართველებს საბჭოთა პროპაგანდის მიერ დახატული რეალობისგან განსხვავებულ, რეალურ, ნამდვილ სურათს აჩვენებდა. პროგრამის მონაწილეები იწყებდნენ იმის გათავისებას, რომ თავიანთი საცხოვრებლების მსგავსი სახელწოდება მათ ურთიერთგაგებისა და ნდობის დამყარების საფუძველს უქმნიდა. ისინი ხედავდნენ, რომ ამ სახელწოდების გარდა მათ კიდევ ბევრი ღირებულება, მათ შორის, მშვიდობისა და ბედნიერებისკენ სწრაფვა, ჰქონდათ საერთო. ამერიკული ღირებულებების – შრომის ეთიკა, პირადი თავისუფლება, დამოუკიდებლობა – გაგებასთან ერთად, ქართველი მონაწილეებისთვის დიდ აღტაცებას, გაკვირვებასა და მოწონებას იმსახურებდა ამერიკული ცხოვრების სტილი, საყოფაცხოვრებო დანიშნულების ნივთებით დაწყებული, საყიდლებზე სიარულით დამთავრებული. დრო, რომელიც ქართველებმა შეერთებულ შტატებში გაატარეს, შეიძლება დახასიათდეს, როგორც პირადი განვითარების დრო, რომლის დროსაც ისინი ერთმანეთს ადარებდნენ ამერიკულ და საბჭოთა ცხოვრების წესსა და კულტურას.

პროგრამის მონაწილე ამერიკელები თბილისში ჩამოსვლისას სტუმრობდნენ საქართველოს ისტორიულ-კულტურული მემკვიდრეობის სხვადასხვა ძეგლს, ბიბლიოთეკებს და ესწრებოდნენ კულტურულ ღონისძიებებს. ამერიკელები დარწმუნებულები იყვნენ, რომ მათი ვიზიტი საბჭოთა კავშირსა და შეერთებულ შტატებს შორის არსებული ცივი ურთიერთობის დათბობასა და ქართველებთან კონტაქტის დამყარებაში დაეხმარებოდა. პროგრამის ამერიკელი მონაწილეებისთვის საქართველოში აღტაცებას თუ კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლები იწვევდა, გაოცებას ისინი საბჭოური ცხოვრების სტანდარტებისა და პრინციპების გაცნობისას გამოხატავდნენ. ეს შეიძლება გამოენჯია იმ მოსწავლე გოგო-ბიჭების ნახვას, რომელთაც ბავშვობიდან კომუნისტებად ზრდიდნენ (Bangor Daily News: 14.11.1985) ან ქართული სტუმარმასპინძლობის ტრადიციასა და სახლში სტუმრის გაუთ-

ვალისწინებლად, წინასწარი შეტყობინების გარეშე მოსვლის კულტურას. ეს უკანასკნელი საკითხი წინო მდივანთან, 1980-იან წლებში თბილისში პროგრამის ამერიკელი მონაწილის ერთ-ერთი ქართველი მასპინძელი ოჯახის დიასახლისთან საუბრისას გამოიკვეთა (ინტერვიუ წინო მდივანთან 26.05.2014).

ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და საბჭოთა კავშირს შორის წარმოებული მაღალი დონის პოლიტიკურ მოლაპარაკებებთან ერთად ამგვარ მოქალაქეთა გაცვლითი პროგრამების არსებობა მნიშვნელოვან აქტივობას წარმოადგენდა საზოგადოებებს შორის სამომავლო კავშირების დამყარების თვალსაზრისით. ქართველების ამერიკელი მასპინძლები არა მხოლოდ შეერთებული შტატების პოზიტიური იმიჯის გავრცელებას უწყობდნენ ხელს, არამედ ამერიკანიზაციის აგენტები იყვნენ. ამგვარად, ორ ჯორჯიას შორის ყალიბდებოდა სოციალური, კულტურული, ეკონომიკური, საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ურთიერთგაგების სისტემა, რომელიც სამომავლო პირდაპირი თანამშრომლობის განვითარებას შეუწყობდა ხელს.

1980-იანი წლების საქართველოში ამერიკული სახალხო დიპლომატიის ეს ინსტრუმენტი თბილისის მცხოვრებლებს გულებსა და გონებაში ამერიკული ღირებულებების აღქმა-გათავისებაში დაეხმარა. იმის გამო, რომ საბჭოთა ელიტისთვის ამერიკული ღირებულებები მიუღებელი იყო, თბილისიდან შტატებში გამგზავრებული მოქალაქეთა ჯგუფები ქართული ელიტისა და საბჭოთა კავშირის იდეოლოგიისთვის მისაღები, სანდო ხალხით იყო დაკომპლექტებული. „საერთოდ, პროგრამით შტატებში გაგზავნილი იყო ნომენკლატურის, სხვადასხვა მაღალი თანამდებობის პირების წარმომადგენელთა ოჯახის წევრები, რომლებსაც საბჭოთა სისტემაში ცხოვრება სულ არ უჭირდათ და რომლებსაც ხელისუფლება ენდობოდა. ისინი ყველანაირი პრივილეგიებით სარგებლობდნენ. დაბრუნებულებს აკრძალული ჰქონდათ რაიმე კარგის თქმა შტატებზე. თუმცა ვინრო წრეში მაინც ამბობდნენ და ინფორმაცია ასე ვრცელდებოდა“, – ახსენა ჩემთან საუბარში პროფესორმა ელენე მექმარიაშვილმა (ინტერვიუ ელენე მექმარიაშვილთან: 17.06.2019). საბჭოთა ხელისუფლების მხრიდან ამგვარი მიდგომა ზღუდავდა სახალხო დიპლომატიის გავრცელების საზღვარს. შედეგად, თბილისის მცხოვრებლების უდიდეს უმრავლესობას – „ჩვეულებრივ ხალხსა“ და საბჭოური იდეოლოგიისთვის „მიუღებელ საზოგადოებას“ – პროგრამაში მონაწილეობის მიღების შესაძლებლობა არ ჰქონდა.

სახალხო დიპლომატიის მიმართულებით 1980-იანი წლების საქართველოში ასევე მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო გამოფენის „ინფორმატიკა ამერიკის შეერთებული შტატების ცხოვრებაში“ ორგანიზება. ეს გამოფენა ამერიკის შეერთებული შტატების საინფორმაციო სააგენტოს მიერ იყო

ორგანიზებული. ამ გამოფენის გახსნას დაესწრო რადიოსადგურ „ამერიკის ხმის“ დირექტორი რიჩარდ კარლსონი და მოსკოვში შეერთებული შტატების ელჩი ჯეკ მეტლოკი (საქმე №1450). გამოფენა დამთვალეირებელს აცნობდა ტექნიკას – კომპიუტერებს, საკომუნიკაციო აღჭურვილობასა და სხვადასხვა მონყობილობას. გამოფენა იყო იმის ჩვენების მცდელობა, თუ რა ზეგავლენას ახდენდა ინფორმატიკის თანამედროვე ტექნიკა ამერიკულ ცხოვრებაზე. ალბათ, ამ გამოფენის ორგანიზებით ამერიკელები აძლევდნენ საბჭოთა კავშირის მოსახლეობას იმის შესაძლებლობას, რომ საკუთარი ცხოვრების სტანდარტები შეედარებინათ ამერიკული ცხოვრების სტანდარტებთან. ეს გამოფენა დამთვალეირებელს, გამოფენილი ტექნიკის გარდა, შეერთებული შტატების ცხოვრებასა და ღირებულებებს აცნობდა.

ამგვარად, შეერთებული შტატებისა და საქართველოს მოსახლეობას შორის უკეთესი ურთიერთგაგების ჩამოყალიბებისკენ, გამოცდილების გაზიარების, თანამშრომლობის დამყარებისა და მისი შემდგომი გაღრმავებისკენ მიმართული ამერიკული სახალხო დიპლომატიის ღონისძიებები მოქალაქეებს უნდობლობითა და გაუგებრობით გამონვეული შიშის დაძლევაში ეხმარებოდა და საბჭოთა კავშირზე შინაგან ზენოლას ისახავდა მიზნად. სახალხო დიპლომატიის თვალსაზრისით, ეს ათწლეული ერთ-ერთი ისტორიული მაგალითია იმისა, თუ როგორ შეძლო შეერთებულმა შტატებმა არასამთავრობო სექტორთან თანამშრომლობით, ეფექტურად აემოქმედებინა და განეხორციელებინა სახალხო დიპლომატიის ინსტრუმენტები.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ამერიკის შეერთებული შტატების ელჩის მოსკოვში ბ-ნ ჯორჯ მეტლოკის ვიზიტი საქართველოში. 16.12.-18.12.1987. საქართველოს სსრ საგარეო საქმეთა სამინისტროს არქივი. ფონდი 1206, აღწერა 2, საქმე 1450.
2. ანდრიაძე, ი., „შორეული ახლობელი ატლანტა“, გაზეთი თბილისი, 21 მაისი, 1988.
3. ვაშაკიძე, ქ., „ხიდი – თბილისი ატლანტა“, გაზეთი თბილისი, 30 სექტემბერი, 1987.
4. ინტერვიუ ელენე მექმარიაშვილთან. ჩაინერა მარიამ ხატიაშვილმა. 17.06.2019, თბილისი.
5. ინტერვიუ ნინო მდივანთან. ჩაინერა მარიამ ხატიაშვილმა. 26.05.2014, თბილისი.
6. Pendleton, Dorothy, “Friendship Force Delegate Describes 14th Trip to U.S.S.R”., Bangor Daily News: November 14, 1985. <http://news.google.com/newspapers?nid=2457&dat=19851114&id=hhtbAAAAIBAJ&sjid=2E4NAAAAIBA-J&pg=1228,4703921>. (მოძიებულია 05.02.2016)

7. The General Agreement Between the Government of the United States of America and the Government of the Union of Soviet Socialist Republics on Contacts, Exchanges and Cooperation in Scientific, Technical, Educational, Cultural and Other Fields. 1985. <http://deliberatedumbingdown.com/ddd/wp-content/uploads/2019/02/Agreement-Between-US-and-USSR-in-all-Educational-Fields-1990.pdf> (მოძიებულია 27.09.2019)
8. United States Information Agency. Office of the Coordinator. "U.S.-Soviet Exchange Initiative: President's United States – Soviet Exchange Initiative. Fact Sheet". 09.1989. <http://digitalcollections.library.cmu.edu/awweb/awarchive?type=file&item=542900> (მოძიებულია 15.06.2019)

U.S. Public Diplomacy Instruments in Georgia in the 1980s: The Case of a Partnership between the Government and Non-government Actors

Mariam Khatishvili

*PhD Candidate in American Studies,
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University*

Abstract

The present paper extends the analysis of the U.S. public diplomacy instruments in Georgia in the 1980s. The paper analyzes these instruments as a case of partnership between the U.S. government and non-government actors. There are relatively few historical studies in the area of public diplomacy examining the U.S. public diplomacy instruments toward Georgia at that time. This paper, based on the primary and secondary sources, is the first systematic study to explore the subject. In the first part of the paper the author discusses the official agreements and programs on exchanges between the United States and the Soviet Union, which made exchange programs possible to be implemented in Georgia. The second part of the paper provides information about the citizen exchange program between the peoples from Tbilisi, Georgia, and Atlanta, Georgia. The author reports that these exchanges helped Georgians to get the first-hand understanding about the U.S., its culture and society. This paper highlights that these exchanges created a system of social, cultural, economic and political understanding between these two societies. The author summarizes that this exchange experience provided Georgians with new opportunities to counter the mistrust and fear that the Soviet propaganda had created among Georgian society. In general, article concludes that these exchanges helped Georgians to build bridges of future cooperation between the U.S. and Georgia.